

DOI: 10.24425/rhpp.2020.134438

Olga
CENDROWSKA-DĄBROWSKA**K. Gajlewicz-Korab,**
Prasa francuska drukowana.
Narodziny, rozwój, era cyfrowa,
Oficyna Wydawnicza ASPRA JR,
Warszawa 2019, ss. 382

A Review of Katarzyna Gajlewicz-Korab, Prasa francuska drukowana. Narodziny, rozwój, era cyfrowa [Printed Press in France: Beginnings, Development and the Digital Age], ASPRA JR: Warszawa 2018, 382 pp.

W grudniu 2018 roku ukazała się na polskim rynku wydawniczym książka autorstwa Katarzyny Gajlewicz-Korab pt. *Prasa francuska drukowana. Narodziny, rozwój, era cyfrowa* opublikowana przez Oficynę Wydawniczą ASPRA JR. Tym razem badaczka francuskiego systemu medialnego skoncentrowała się na holistycznym przedstawieniu rozwoju prasy drukowanej we Francji. Na łamach monografii wielokrotnie podkreślała, że rząd Republiki Francuskiej zawsze interesował się mediami, gdyż są one traktowane jako element kultury i nośnik tożsamości narodowej, który należy chronić. Uzasadniając wybór tematu stwierdziła:

prasa we Francji spośród wszystkich instytucji medialnych, jest medium najpełniej odzwierciedlającym charakter narodowy [...] obok sieci jest jednym z największych dostarczycieli informacji z regionów, kształtuje tożsamość mieszkańców i integruje społeczność na niższym szczeblu¹.

Należy podkreślić, że K. Gajlewicz-Korab od kilkunastu lat zajmuje się badaniami francuskiego systemu medialnego. Analizowała przekształcenia telewizji zarówno publicznej, jak i komercyjnej, wpływ nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych na rozwój prasy oraz regulacje prawne będące podstawą

¹ K. Gajlewicz-Korab, *Francuska prasa drukowana. Narodziny, rozwój, era cyfrowa*, Warszawa 2018, s. 12.

funkcjonowania każdego systemu medialnego. Jej najnowsza monografia poszerza stan wiedzy dotyczącej mediów we Francji, które nie są częstym tematem polskich publikacji medioznawczych. Badaczka twierdzi, że przyczyną takiego stanu rzeczy jest „malejąca znajomość języka francuskiego w Polsce i na świecie”². Tym bardziej cieszy fakt podjęcia całościowego przedstawienia narodzin, rozwoju i przeobrażeń zachodzących w obrębie jednego z segmentów systemu medialnego, jakim bez wątpienia jest prasa.

We wstępie K. Gajlewicz-Korab jasno sformułowała trzy cele swojej monografii. Po pierwsze, starała się przeanalizować kolejne etapy rozwoju prasy francuskiej, które wywarły wpływ na obecny kształt rynku prasowego. Po drugie, chciała wyjaśnić, w jakim stopniu globalne trendy, zjawiska i procesy zdeterminowały rozwój prasy we Francji. Po trzecie, na podstawie różnych danych ilościowych postanowiła zaprezentować funkcjonowanie prasy w praktyce. Niewątpliwie jej monografia wpisuje się w nurt badań nad zagranicznymi systemami medialnymi, które funkcjonują w ramach systemu politycznego własnego kraju. Autorka zauważyła, że prasa, także ta we Francji, „działa w obrębie systemu medialnego, w którym różne grupy społeczne, formalne i nieformalne, a także normy prawne, organizacyjne i etyczne wszystkie te działania regulujące, biorą udział w procesie tworzenia i rozpowszechniania informacji”³.

Zanim przejdę do recenzji poszczególnych rozdziałów książki, chciałabym zwrócić uwagę na trafny dobór metod badawczych. Autorka posłużyła się studium przypadku, które — jak zauważyła Bogusława Dobek-Ostrowska — jest często używane w analizach systemów medialnych⁴. K. Gajlewicz-Korab wyjaśniła, że nie miała na celu używania tej metody, aby porównywać francuską prasę do prasy innych krajów europejskich. Wręcz przeciwnie — chciała przeanalizować rozwój prasy francuskiej po II wojnie światowej. Wyjaśniając ramy czasowe swoich badań wskazała, że skoncentrowała się głównie na latach 1944–2017, gdyż „w tym czasie zaszły najważniejsze wydarzenia i procesy wpływające na współczesny kształt prasy francuskiej”⁵. Elementy analizy historycznej wykorzystała do pokazania korzeni prasy oraz kształtowania się systemu medialnego. Badania licznych raportów i analiz przygotowanych przez wyspecjalizowane ośrodki monitorowania mediów posłużyły do zobrazowania współczesnej sytuacji podsystemu prasowego oraz prognozowania jego dalszych losów w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości medialnej, politycznej i społecznej. Sprawna kompilacja zastosowanych metod badawczych sprawiła, że czytelnik otrzymał zarówno wnikliwą analizę rozwoju prasy francuskiej, jak i syntetyczny raport prezentujący jej współczesną sytuację rynkową.

² Tamże, s. 13.

³ Tamże, s. 16.

⁴ B. Dobek-Ostrowska, *Polski system medialny na rozdrożu. Media w polityce, polityka w mediach*, Wrocław 2011.

⁵ K. Gajlewicz-Korab, *Francuska prasa...*, s. 14.

Zebrany materiał autorka zaprezentowała na łamach siedmiu różnej objętości rozdziałów, które uzupełniła bogatą bibliografią, indeksem nazwisk oraz spisami tabel, ilustracji i wykresów.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Cywilizacja i polityka Francji jako elementy wpływające na kształt systemu medialnego* K. Gajlewicz-Korab przybliżyła czytelnikom podstawowe informacje dotyczące Francji. Pokazała ten kraj przez pryzmat zróżnicowanego społeczeństwa, w którym ważną rolę odegrały mniejszości etniczne, językowe oraz imigracja i społeczność muzułmańska. Nie sposób pisać o systemie medialnym w oderwaniu od systemu politycznego, dlatego w dalszej części tego rozdziału przedstawiła ustrój republikański Francji. Podkreśliła, odwołując się do Kazimierza Czerwińskiego:

idee republikańskie kształtowały się w opozycji do takich form ustrojowych, jak monarchia czy tyrania. Republikanie sprzeciwiali się w szczególności wszelkim formom władzy arbitralnej oraz takiej, w której rządzeni nie mieli wpływu na rządy. Ogromną wagę przywiązywano do suwerenności republiki⁶.

Czynniki i wydarzenia wpływające na rozwój prasy na świecie i we Francji to tytuł drugiego rozdziału, w którym K. Gajlewicz-Korab skupiła uwagę na problematyce rozwoju prasy we Francji. Tę część pracy rozpoczęła od przybliżenia uwarunkowań społecznych, ekonomicznych i technologicznych wpływających na rozwój prasy światowej. Początek rozwoju prasy francuskiej słusznie analizowała w czterech wyodrębnionych podokresach: do Rewolucji Francuskiej, od Rewolucji Francuskiej do I wojny światowej, podczas I wojny oraz w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Ważnym uzupełnieniem tego rozdziału są zarówno załączone dane statystyczne, które ilustrują rozwój prasy w latach 1788–1914, jak i nakłady dziesięciu najważniejszych pism francuskich w 1910 r.

Rozdział trzeci pt. *Prasa francuska w czasie okupacji i lat powojennych. Nowa rzeczywistość medialna V Republiki. Relacje między prasą a polityką* rozpoczyna fragment dotyczący warunków działania prasy podczas okupacji, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju prasy kolaboracyjnej i prasy związanej z ruchem oporu. Także Bartłomiej Golka zauważył: „właśnie w czasie II wojny światowej wytworzyły się podwaliny gruntownych reform tego systemu”⁷. W dalszej części K. Gajlewicz-Korab przedstawiła, w jaki sposób przebiegał proces tworzenia nowego ładu medialnego, jak doszło do upolitycznienia prasy po II wojnie światowej. Ponadto zaprezentowała nowe, popularne w latach 60. tytuły prasowe oraz problemy z koncentracją kapitału w sektorze mediów drukowanych.

⁶ Tamże, s. 44–45.

⁷ B. Golka, *System medialny Francji*, Warszawa 2001, s. 23.

Trudności na rynku prasy drukowanej i rozwój magazynów (lata siedemdziesiąte-osiemdziesiąte) to tytuł czwartego rozdziału, w którym badaczka zaprezentowała kryzys prasy codziennej we Francji. Diagnozując problemy tego sektora wymieniła: malejące wyniki ze sprzedaży egzemplarzowej, niskie wpływy z reklam, pojawienie się prasy gratisowej, zwrot w kierunku treści o charakterze użytecznym w celu utrzymania czytelników, wzrost konkurencji ze strony mediów elektronicznych, głównie telewizji. Ten okres to dla francuskiego systemu medialnego także rozwój prasy magazynowej. Zainteresowaniem czytelników cieszyły się zwłaszcza magazyny telewizyjne, co niewątpliwie było związane ze wzrostem popularności telewizji. Wejście kobiet w życie zawodowe i uznanie ich praw obywatelskich wpłynęło na pojawienie się nowych tytułów prasy kobiecej. Tym sposobem czytelniczki miały do dyspozycji tradycyjne magazyny o charakterze poradnikowym, jak i te zaangażowane w walkę o prawa i pozycję kobiet w społeczeństwie. Badaczka podkreśliła, że także znane marki, tj. „Elle” i „Marie Claire”, chętnie otworzyły swoje łamy dla nowych treści. Rozważania dotyczące magazynów we Francji kończy podrozdział traktujący o czasopismach satyrycznych przeżywających kryzys w związku ze zmianą preferencji wśród odbiorców, którzy tracili zainteresowanie sprawami społeczno-politycznymi. Czytając ten rozdział czuje się niedosyt, gdyż każdy z podrozdziałów stanowi materiał, punkt wyjścia do dalszych, pogłębionych analiz. Takie mogłyby powstać choćby o francuskiej prasie kobiecej, tej feministycznej i popularnej wydawanej przez koncerny medialne, jak i magazynach satyrycznych.

Na łamach rozdziału piątego pt. *Kryzys prasy drukowanej jako konsekwencja rekonstrukcji francuskiego systemu medialnego. Nowa era — nowe technologie (1990–2008)* K. Gajlewicz-Korab przeanalizowała wpływ nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych na prasę we Francji. Jej zdaniem spadek nakładów codziennej prasy ogólnokrajowej i regionalnej sprawił, że wydawcy zaczęli podejmować różnorakie działania, tj.: konwergencja z Internetem, tabloidyzacja treści, „peopolizacja treści” (mariaż celebryctwa i polityki) mające na celu poprawę kondycji finansowej tego sektora prasowego. W rozwoju prasy typu *people* autorka doszukuje się powrotu do francuskiej tradycji prasy bulwarowej, choć w nieco odmiennej formule. Z lektury tej części rozdziału wynika, że Francuzi zwrócili się w stronę rozrywkowej funkcji prasy drukowanej, gdyż takich treści oczekiwali. Nie wykazywali zainteresowania poważną debatą, czy to o charakterze politycznym, czy społecznym. Badaczka stwierdziła, że taka sytuacja mogła wpłynąć na pluralizm w prasie. By temu zapobiec, państwo francuskie, które i tak wspierało subwencjami te media, po raz kolejny zwiększyło nakłady finansowe. Ten rozdział kończą rozważania o wejściu na rynek medialny systemu Minitel oraz stron www do oferty wydawnictw prasowych. Oba rozwiązania przyczyniły się zdaniem K. Gajlewicz-Korab do kształtowania się nowych modeli ekonomicznych, którym autorka poświęciła kolejną część pracy.

Współczesna prasa drukowana we Francji. Cechy dystynktywne i poszukiwanie nowego modelu ekonomicznego to tytuł rozdziału szóstego, który dotyczy prasy francuskiej po 2008 roku. Tę cezurę czasową badaczka zaczerpnęła od Christiana Delporte'a, Claire Blandin, François Robineta, którzy określili ten rok „końcem złotych lat francuskiej prasy drukowanej”⁸. Analizując sytuację prasy codziennej K. Gajlewicz-Korab wzięła pod uwagę zarówno wyniki ze sprzedaży dzienników w postaci papierowej, jak i w wersji elektronicznej. Starła się także porównać nakłady najpopularniejszych dzienników, tj.: „Le Figaro”, „Le Monde”, „L'Equipe”, „Les Echos”, „Aujourd'hui en France”, „La Croix”, „Libération”, „L'Humanité”. Szkoda, że na wykresach pokazano polskiemu czytelnikowi tylko dane za 2017 rok. Porównanie z wynikami, które dzienniki wygenerowały od 2008 roku pozwoliłoby pełniej uchwycić dynamikę tych przemian. Ten niedobór w znacznym stopniu rekompensują kolejne strony książki, na łamach których autorka, ze znanstwem tematu, przybliżyła najważniejsze problemy wymienionych wyżej dzienników. Podobny schemat przyjęła do zaprezentowania dzienników regionalnych i lokalnych, które określiła „lustrem życia lokalnego”. Analizując prasę magazynową szczególnie uwagę K. Gajlewicz-Korab zwróciła na prasę telewizyjną, kobiecą oraz magazyny typu news. Jestem przekonana, że każda z tych grup typologicznych powinna zostać poddana wnikliwszym, odrębnym analizom medioznawczym. Do czego zachęcam badaczkę.

Francuski system medialny we współczesnym medioznawstwie to ważny, choć objętościowo niewielki rozdział. Stanowi swoistego rodzaju podsumowanie poprzez porównanie systemu medialnego Francji do innych systemów medialnych głównie Europy. Autorka rozpoczęła od przywołania ustaleń F.S. Sieberta, T. Petersona, W. Schramma oraz Daniela C. Hallina i Paola Manciniego. Odniesienie do tych dwóch typologii systemów pokazało, jak trudno jednoznacznie umiejscowić Francję w którymś z wymienionych modeli. Dzięki analizie raportu stworzonego w ramach projektu *Media Accountability and Transparency in Europe* badaczka przedstawiła sytuację dziennikarzy oraz system odpowiedzialności mediów. Kolejnym raportem, do którego odwołała się K. Gajlewicz-Korab był *Mapping Digital Media*, analizujący szanse i zagrożenia związane z przejściem od mediów tradycyjnych do cyfrowych. Z raportu wynika, że proces konwergencji wpłynął na

rozwój trzech modeli typu *pure players*: niewielkie instytucje medialne bazujące na *user generated content* lub tworzone przez grupy półprofesjonalistów (finansowane głównie z dotacji i reklam), profesjonalne strony działające tylko w sieci, które są finansowane z reklam oraz profesjonalne strony dostępne tylko dla subskrybentów⁹.

⁸ Ch. Delporte, C. Blandin, F. Robinet, *Historie de la presse en France. XXe-XXIe siècle*, Paris 2016, s. 248.

⁹ K. Gajlewicz-Korab, *Francuska prasa...*, s. 316–317.

Należy podkreślić, że jest to jedyny model biznesowy przynoszący zyski. Środowisko francuskich dziennikarzy analizowała autorka na podstawie raportu *Worlds of Journalism*, obecność pluralizmu w mediach na bazie *Media Pluralism Monitor*, wolność wypowiedzi w oparciu o Ranking Wolności Mediów oraz *Digital News Report*, a procesy demokratyczne opisała czerpiąc dane z *Freedom House*. Uzupełnieniem tego rozdziału była analiza raportów przygotowywanych przez organizacje pozarządowe.

Podsumowując swoje rozważania, autorka w zakończeniu zaprezentowała dwa możliwe do realizacji scenariusze. Pierwszy, w którym „prasa drukowana będzie działała jako multiplatforma — wydania drukowane będą uzupełniane wydaniem online”¹⁰. W tym wariantcie prasa drukowana nie zniknie z rynku prasowego, lecz stanie się dobrem luksusowym, dostępnym dla elit. Drugi, wieszczy całkowity zanik prasy drukowanej. Tytuły, „które do tej pory ukazywały się na papierze przejdą do sieci. Będzie się to wiązało z zanikiem papieru jako nośnika informacji, a dotychczasowe funkcje prasy drukowanej zostaną przejęte przez prasę cyfrową”¹¹. Prasa cyfrowa natomiast będzie miała spersonalizowany charakter.

Książkę pt. *Prasa francuska drukowana. Narodziny, rozwój, era cyfrowa* czytałam z dużym zainteresowaniem, gdyż jest napisana ze znanstwem tematu, a przedstawione na jej łamach fakty zostały precyzyjnie udokumentowane. Walorem jest także logiczna i spójna konstrukcja książki. Choć przyjmując chronologiczny, a nie problemowy sposób prezentacji zebranego materiału nie udało się uniknąć powtórzeń. Ponadto można odnieść wrażenie, że rozdział drugi dotyczący czynników i wydarzeń wpływających na rozwój prasy na świecie i we Francji oraz trzeci traktujący o prasie francuskiej w okresie okupacji i lat powojennych sprawiły badaczce zdecydowanie większą trudność. Są bowiem napisane z mniejszym polotem. Jednak należy pamiętać, że już we wstępie K. Gajlewicz-Korab zaznaczyła ramy czasowe swoich badań czyli lata 1944–2017. Dlatego na łamach kolejnych części monografii, dotyczących tego okresu, autorka się rehabilitowała. Czytelnik otrzymał wnikliwe spojrzenie na francuski subsystem prasowy jako ważną część kultury i element wpływający na kształtowanie tożsamości narodowej.

Wartość merytoryczną publikacji podnosi bogata bibliografia, którą tworzą materiały źródłowe, opracowania oraz liczne artykuły prasowe.

Książka Katarzyny Gajlewicz-Korab to lektura obowiązkowa dla medioznawców i politologów. To także istotna publikacja dla wykładających systemy medialne na świecie w ramach kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna oraz dla wszystkich studentów.

¹⁰ Tamże, s. 343.

¹¹ Tamże, s. 344.